

MIROSŁAWA KAWECKA
Chełm

IWAN NECZUJ-ŁEWYCKI JAKO TŁUMACZ BIBLI

Pierwsze próby tłumaczenia Biblii na język ukraiński w wieku XIX związane były z Filipem Moraczewskim i wcześniej Bractwem Cyrylo – Metodajskim. Tłumaczenie Nowego Testamentu, którego w 1860 r. dokonał Moraczewski, nie mogło się ukazać ze względów cenzuralnych. Ukaz Wałujewa z r. 1863 przekreślał możliwość wydania tekstu po ukraińsku. Jakiś czas później dzieła tego podjął się na prośbę Brytyjskiego Towarzystwa Biblijnego Pantelejmon Kulisz, który pracę tę realizował przez z górą 20 lat. Miała ona tragiczny finał, jedyny egzemplarz spłonął podczas pożaru w chutorze pisarza – Motroniwce. Kulisz, tytan pracy, po raz kolejny przystąpił do tłumaczenia w 1885 r. niemalże od nowa (poza fragmentami drukowanymi wcześniej w czasopiśmie), lecz śmierć jego w 1897 r. przerwała to szlachetne dzieło¹.

Hanna Barwinok, żona Kulisza, po śmierci męża rękopis tłumaczenia przekazała Iwanowi Tarnowskiemu do muzeum w Czernihowie. Ten zaś, przeświadczony o potrzebie dokończenia pracy, zwrócił się z prośbą do pisarza i swego przyjaciela Iwana Neczuj-Łewyckiego, by wraz z prof. Iwanem Pulujem (fizykiem, elektrotechnikiem, tłumaczem m.in. Psalterza, profesorem na Politechnice Praskiej) dokończył dzieła. Puluj już wcześniej był zaangażowany w tłumaczenie Nowego Testamentu, na osobistą prośbę Kulisza dokonywał redakcji tekstu. Nowy Testament został wydany w r. 1881 we Lwowie, pozostała sprawa dokończenia tłumaczenia Starego Testamentu. Neczuj, który wcześniej na prośbę Kulisza uczestniczył w redagowaniu tekstu, w ciągu półtora roku przetłumaczył między innymi księgi: Rut, Ezeasza, Judyty, Tobiasza, Księgę Mądrości Salomona itd.² Sam pisarz w liście do Puluja zaznaczył, iż przetłumaczył dokładnie jedną czwartą Starego Testamen-

¹ Zob. В. М і р ч у к, *Історія української Біблії*, Тернопіль 1992.

² Zob. І. Н е ч у й - Л е в и ц ь к и й, *Зібрання творів у десяти томах*, т. 10, Київ, 1968.

tu³. Wielokrotnie miał spore problemy z tłumaczeniem, szczególnie uskarżał się na Księgę Mądrości Salomona. W liście do Petra Stebnyckiego z 1899 r., z właściwym sobie humorem pisze: „Оце тільки що скінчив переклад „Книги премудростей Соломонової”. Ну й набрався лиха! Намудрив цей Соломон, александрійський адвокат, ритор еллінський, ще й до того софіст!”⁴. W innym liście do M. Hruszewskiego, również z marca 1889 r. pisze: „Перекладу пропустів я вже зробив 100 листків (не сторінок, а листків), а ще зісталось 60 листків. До осені скінчу зусім. Куліш, як показалось не переклав цілої четвертини Біблії. Набрался я лиха, та й ще наберусь! Насиджусь над Біблією, як жидівський хусит!”⁵.

Tłumaczenie dokonywane było z wydania niemieckiego (protestanckiego). Przy trudnościach z niektórymi pojęciami niemieckimi korzystał z pomocy nauczycielki niemieckiego w Kijowie. Tłumacz starał się być wierny tekstowi rosyjskiego wydania synodalnego. Bowiem, choć Biblia w tłumaczeniu na ukraiński nie mogła na razie być wydana w Rosji, nie porzucił nadziei, iż kiedyś będzie to możliwe. „Біблію (останню четверту частку її) я перекладав з німецької Біблії, але зовсім державсь врешті тексту великоруського синодального видання, бо в німецькій мові протестанській Біблії часом траплялось по півшитка зайвих, чого нема в великоруському перекладі. Думка, бачите, була, що колись таки і в Росії видадуть український переклад Біблії”⁶.

Bardzo zależało mu, by tłumaczenie odpowiadało językowi ukraińskiemu, dlatego też ciągle prosił o naniesienie poprawek. W tym czasie sam nie mógł się już niestety podjąć tej pracy ze względu na słaby wzrok. Na przykład w liście do Puluja z 1902 r. prosząc go o dokonanie ostatecznej redakcji tekstu i ujednoczenie nazw własnych podkreślił, iż przy takich właśnie nazwach lepiej zachowywać formy z języka potocznego⁷.

Ostateczny tekst tłumaczenia był gotów na początku 1900 r. Kontrakt zawarty przez Puluja z przedstawicielem Brytyjskiego Towarzystwa Biblijnego, Miliardem, opiewał na sumę 5000 guldenów austriackich. Z tej sumy większa część przypadała wdowie po Kuliszu, Hannie Barwinok. Sam Neczuj

³ Tamże, s. 373.

⁴ Tamże, s. 358.

⁵ Tamże, s. 359.

⁶ List do Borysa Hrinchenka, 24 luty 1901 r., tamże, s. 373.

⁷ Tamże, s. 392.

prawie całe swoje honorarium przeznaczył dla ubogich studentów ukraińskich w Uniwersytecie Lwowskim. Wcześniej, gdy wynikła sprawa z niemożnością udostępnienia przez Muzeum w Czernihowie oryginalnego tekstu tłumaczenia Kulisza, gotów był poświęcić tę sumę na sfinansowanie osób, które w jak najszybszym czasie mogłyby przepisać na miejscu w Czernihowie część tłumaczoną przez Kulisza. Sprawa ta wiązała się z testamentem Tarnowskiego, który przed śmiercią zażyczył sobie, by egzekutor testamentu nigdy nikomu nie wydał niczego z muzeum.

Biblia wyszła drukiem w 1904 r. w Wiedniu⁸. Neczuj zmuszony był prosić swoich przyjaciół z Galicji, by przywieźli mu osobiście przynajmniej jeden egzemplarz autorski, ponieważ obawiał się, że cenzor nie przepuści takiego wydania przez granicę. Ku jego zaskoczeniu cenzor zgodził się na przesłanie jednego egzemplarza dla tłumacza. Pozostałe egzemplarze w liście do Hruszewskiego i Puluja Łewycki prosił przekazać: Belejewowi, Hruszewskiemu, France, Kobryńskiej, Towarzystwu Proswita, Towarzystwu im. Szewczenki, Szuchewiczowi i Lwowskiemu Męskiemu Ukraińsko – Rosyjskiemu Gimnazjum⁹.

W okresie późniejszym Neczuj usiłował namówić Puluja, by zwrócił się do Brytyjskiego Towarzystwa Biblijnego, aby wystąpiło ono z prośbą do Rosyjskiego Synodu Biskupów o możliwość rozpowszechniania Biblii ukraińskojęzycznej w Rosji. Ale w liście do Hanny Barwinok sam wyrażał swoje wątpliwości, jeśli chodzi o sukces takiego starania¹⁰. Miał zresztą rację, bowiem na prośbę Puluja synod odpowiedział odmownie w 1904 r.

W związku z wydaniem Biblii wynikła jeszcze jedna sprawa. Otóż prof. Puluj, który sam dokonywał redakcji tłumaczenia Pisma św., zmienił zasady pisowni i wiele słów z Ukrainy Naddnieprzańskiej zamienił na używane w Galicji. (Sądzę, iż było to związane z czytelnikami tłumaczenia, a więc z Haliczanami i emigracją ukraińską z Galicji, o czym sam Neczuj pisał w liście do Brytyjskiego Towarzystwa Biblijnego). Wywołało to sprzeciw Neczujowi, dla którego kwestia zasad pisowni stawała się w pewnym sensie obsesją. Dlatego też zdobył się nawet na protest do Brytyjskiego Towarzystwa Biblijnego, prosząc by w następnych wydaniach Biblii powrócono do oryginału, ponieważ, jak sądził, gdy nadejdzie chwila rozpowszechnienia tego

⁸ Zawierała jednak tylko księgi kanoniczne, m.in. pominięto tłumaczenie Księgi Mądrości, która kosztowała Iwana Neczujowi tak wiele wysiłku.

⁹ Tamże, s. 408, 409.

¹⁰ Tamże, s. 411, 412.

tłumaczenia na lewobrzeżnej Ukrainie, tekst nie będzie jasny i wywoła zdumienie. „Признаюсь, что этот напечатанный в Вене перевод, удивил и меня, и всех тех украинцев, кому удалось прочитать Библию, изданную Британским библейским обществом. Чистый украинский язык, на который была переведена Библия и Кулишом и мною, переделан на галицкое правописание, введенное в Галиции Желеховским ещё при жизни Кулиша и не принятое им. В этом издании Библии изменены не только некоторые украинские этимологические формы слов на галицкие, для нас провинциальные и странные, но даже украинские слова заменены такими провинциальными галицкими словами, которые будут казаться какими-то и иностранными словами”¹¹.

Oszywiście prośba Neczuja nie została uwzględniona.

Warto przy sposobności wspomnieć, iż Iwan Neczuj-Łewycki pracował w latach późniejszych, tzn. po 1907 r., nad tłumaczeniem na język ukraiński *Dziejów Apostolskich*, o czym pisał w liście do Łobodowskiego, oraz nad tłumaczeniem modlitewnika¹².

Podsumowując warto zauważyć, że Neczuj-Łewycki doceniał wagę przetłumaczenia Biblii na język narodowy. Poświęcił temu dziełu niemały szmat swojego życia. Trudno mi ustosunkować się do merytorycznej strony tłumaczenia. Sądzę, iż należy pamiętać, że tłumacz nie był teologiem, ale ukończył Wyższą Akademię Duchowną i świetnie znał Pismo św. Znał doskonale język ukraiński i dbał o jakość tłumaczenia. Iwan Puluj podkreślał, iż praca Neczuja wykonana była starannie i dokładnie¹³. Pomijając jednak tę kwestię, faktem pozostaje, iż Iwan Neczuj-Łewycki stał się uczestnikiem wydarzenia niezwykle ważnego dla Ukraińców, bowiem wraz z Pantelejmonem Kuliszem i Iwanem Pulujem dokonał pierwszego pełnego tłumaczenia Biblii na język ukraiński.

¹¹ Там же, s. 473.

¹² *Іван Нечуй-Левицький – перекладач Біблії*, „Слово і час”, 1993 no. 5, s. 86,

¹³ І. Нечуй - Левицький, *Зібрання творів*, s. 555.

ИВАН НЕЧУЙ-ЛЕВИЦКИЙ КАК ПЕРЕВОДЧИК БИБЛИИ

Р е з ю м е

В тексте говорится об участии Ивана Нечуя-Левицкого в переводе Библии на украинский язык. С просьбой о переводе части книг Старого Завета обратился к писателю Й. Тарновский, меценат украинской культуры. Нечуй за пол года перевёл: Книгу Руфи, Книги Ездры, Книгу Иудифи, Книгу Товита, Книгу Премудрости Соломона и другие. Перевод сделан был с немецкого издания Библии (протестантской). Окончательный текст перевода был готов вначале 1900 года. Библия указалась в печати в 1903 году в Вене.